

Jiří Rak je český historik a monarchista. Vloni vydal knihu, v níž chce dokázat, že habsburská monarchie nebyl zase tak špatný režim a že Čechům se zejména za vlády Františka Josefa I. mimořádně dařilo. Ideální četba do dnešních dnů, kdy si připomínáme sté výročí vypuknutí Velké války a její pro Rakousko neslavný konec. Chcete-li, můžete ale knihu číst docela jinak – jako dějiny české servility. Pochopíte, proč jsme vždy měli tak slouhovskou mentalitu a otrockou morálku. Zjistíte, že do češství byla už od základů vložena loajalita vůči vrchnosti, která překračuje nezbytnou míru a přerůstá v devótní ližchvostismus. Díky tomu pochopíme, kde jsou kořeny pozdějšího kultu všech prezidentů i občanské předpokakané oddanosti jakýmkoli režimům.

RAK, Jiří. *Zachovej nám, Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804–1918*. Praha: Havran, 2013. ISBN 978-80-87341-15-5.

## Dějiny české servility

Jiří Rak postupuje velmi selektivně. Na pozadí líčení vzestupu českého živlu ve starém Rakousku vyzdvihuje pozitivní roli mocnářství. Dokazuje, že zejména František Josef I. zastával optimální koncepci národnostní politiky, již se mu ale nepodařilo vždy realizovat právě kvůli politikaření nacionalistických stran. Jiří Rak čerpá především z dobového tisku a z mediální reflexe světa sestavuje poměrně idylický obrázek oddanosti českého obyvatelstva trůnu, dynastii a zejména císaři Františku Josefu I. Vybírá si k tomu ovšem jen určité noviny a časopisy, často dosti obskurní, zatímco jiné, možná mnohem důležitější a vlivnější, pomíjí. V monarchistické optice mu mizí sociální rozměr. Nevšímá si tisku sociálnědemokratického, živel dělnický odmítá vidět jako svébytný. Zvýrazňuje živel měšťanský a příležitostně i venkovský. Čte tiskoviny státoprávních, dynastii oddaných stran, často nacionalistických. Ale ignoruje liberály, demokraty, republikány a samozřejmě anarchisty. Zamlčuje tak, že pro nezanedbatelné politické reprezentace Čechů zřejmě nebyla otázka češství tou nejdůležitější. Národ řešil i otázky sociální, nechával se unášet vlnou osvícenského antiklerikalismu, šlo mu o vzdělání, obchod, vědeckotechnický pokrok. Jiří Rak se ale soustřeďuje jen na češství a jeho oddanost monarchii a habsburskému trůnu.

Je pravda, že český živel povstal z hrobu, v němž se v 18. století téměř kompletně ocitl. Národní obrození, jazykové a kulturní, započaté na sklonku 18. století v salonních kruzích, se mimořádně ujalo a začalo šířit i v lidových vrstvách, ve městech i na venkově, napříč sociálními třídami. Za několik málo desetiletí už zde byl početně nepřehlédnutelný útvar, který měl kromě kulturní taky i politickou váhu a moc. To vše se výrazně posílilo revolucemi roku 1848, i když byly politicky neúspěšné. Připočte-li se k tomu rozmach technický, průmyslový a obchodní, můžeme právem hovořit o zázraku. Němců bylo v zemích Koruny české (uvažujeme ji jen v rozsahu druhé půle 19. století – tedy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku) početně méně (zhruba třetina populace), ale jejich ekonomická síla a kulturní (vědecká, intelektuální) úroveň byla vyšší. Avšak Češi ji po celou druhou polovinu 19. století úspěšně doháněli a celkem oprávněně se tedy domáhali i právního a správního stvrzení své proporční dominance. Prostě jsme Němce – k jejich velkému překvapení – úspěšně přemnožili a tím čím dál víc utiskovali a vystrkovali z jejich pozic. Je to asi přirozený proces. Z tohoto hlediska je tedy logickým vyústěním vývoje, že Masaryk zaměňuje pojmy národ, občanství, vlast, stát. Tehdy se to tak běžně dělalo i jinde. V USA například dodnes. Asi je to zcela v duchu kontinuity české politiky, že Masarykem a Štefáníkem narychlo spíchnutý „národ československý“ zcela ignoroval německou menšinu (stejně jako maďarskou a další jiné) žijící na území někdejší Koruny české a poté v Československé republice. Vyhnání Němců v letech 1945–46 bylo jen logickým konečným řešením záměrů, které měli Češi už minimálně od počátku 19. století. Je třeba ale dodat, že Němci chovali k Čechům identické pocity, a kdyby byli jen trochu mohli, skoncovali by s námi právě tak. A je jedno, jestli Němci němečtí nebo rakouští.

Je ale taky pravda, že by bylo možno sestavit i zcela jiný obrázek o soužití těchto dvou etnik – a to z tisíců příběhů pokojného sousedského soužití, vzájemně výhodné ekonomické spolupráce a v neposlední řadě i rodinného mísení.

A ještě jeden obrázek by mohl být plasticky vyličen – totiž ten o Mitteleuropa, o specifickém rysu a mentalitě všech národů žijících pod habsburskou dynastií ve středoevropském prostoru. Sdílená kuchyně, životní pocity, specifická byrokracie, poměrně značná multikulturní tolerance v pestrém prostředí, krajinná rozmanitost, idyličnost, spokojenost, nebojovnost, ale i melancholie, lenost, tupost, nedostatek světovosti, světáckosti, malost a prostřednost – to a mnohé další charakterizuje našince na rozdíl od západních Evropanů a Východu, ať už balkánského nebo ruského.

Autor se pokouší o dost nevděčný úkol – poukázat na pozitiva monarchie, aristokratických elit, na kladné stránky panování Habsburků v 19. století. Nevděčný proto, že prakticky ihned po skončení války nastala zcela jiná doba, v níž se už jen opravdu málokomu zastesklo po blahé době vlády posledních Habsburků.

To, co Jiří Rak chce dokázat, neodpovídá realitě – kdyby tomu tak bylo, proč by se tedy Rakousko vzešlé z Velké války v roce 1918 tak důsledně rozešlo s habsburským dědictvím? Jenom kvůli tomu, že Habsburci válku prohráli? Demolice starého systému proběhla i v Rakousku příliš snadno a ochotně. Kdyby na monarchii a Habsburcích bylo opravdu tolik dobrého, co na nich Jiří Rak vidí, byl by zřejmě i resentment větší. Ale on není téměř žádný. V současném Rakousku stále přetrvává zvláštní trauma a pachuť z oné doby. Dosud žijící členové Habsburského rodu jsou přijímáni s rozpaky a například problematika soch a památníků ve veřejném prostoru a jiných svědků dávných dob je řešena s podvědomým ostychem a tabuizací. Snad až teď, po stu letech, v jakémisi postmoderním dekonstruování osy dějin do diskontinuitního patchworku jsou možné jisté nostalgické návraty. Vidíme je však spíše u nás. V Rakousku a Maďarsku ani dnes něco takového není běžné.

Autor si dává velikou práci, aby zejména za pomoci dobového tisku, ovšem programově filtrovaného zvoleným badatelským záměrem, vykreslil takzvaný lidový monarchismus (viz zejména str. 371–372). Barvotiskový obraz české oddanosti trůnu a vládnoucí dynastii se ovšem snadno zvrhá v karikaturu. Jiří Rak si často položí otázku, zda výrazy občanské oddanosti panovníckému domu byly skutečné, nebo jen předstírané. A pokud byly skutečné, zda šlo skutečně o vědomou politickou, občanskou oddanost, nebo jen o pouhou fascinaci sugestivním leskem nobility, reflexivní plebejské ustrnutí tváří v tvář panské autoritě. Devótní servilitou vynikali – jako ostatně vždy – novináři a učitelé. Náhle chápeme archetypičnost Havlova zelináře, který věší do výkladní skříně obchodu plakát s propagandistickým heslem, jemuž sám nevěří a nakonec ani nerozumí. Havel chce zdůraznit – tak daleko to nemuselo zajít. Toho zelináře k tomu nikdo nenutil brutální silou. A kdyby byl i zašvejkoval a z liknavosti do výlohy neumístil nic, nic by se mu nestalo. Ale z Rakova líčení lidové obliby staříčkého mocnáře pochopíme i snadnost, s níž tatíček Masaryk vklouzl do archetypu dobrotivého otce – a vlastně i onu jinak politologicky těžko vysvětlitelnou důvěru lidu k našim prezidentům, včetně těch velmi neoblíbených a krajně nesympatických. Zvyk psát na prezidentskou kancelář jako k poslední odvolací instanci, který nemá v jiných zemích obdoby, vznikl už za Rakouska. Teprve nyní jsme se naučili používat k tomu ombudsmana.

Knihu Jiřího Raka mohu s klidným svědomím doporučit. Je to milé, úsměvné čtení. I Jiří Rak je zjevně milý a sympatický člověk, zejména svým vášnivým zaujetím pro dobu starého mocnářství. Platí za znalce osobnosti Františka Josefa I. i peripetii jeho rodiny. Popularizaci Habsburků se věnuje i v médiích – posledně například v Reflexu (<http://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/58536/10-duvodu-proc-vzpominat-na-habsburky-v-dobrem.html>). Pokud si však chcete udělat vědecky nestranný a vyvážený obraz o habsburské dynastii a monarchii, nesmíte spoléhat jen na tohoto jednoho historika a musíte se trošku potrápít i méně čtivými publikacemi.

Vladimír Šiler, 2014